SOCIETATEA BIBLICĂ RUSĂ ȘI TIPĂRIREA LA SANKT-PETERSBURG A SFINTEI SCRIPTURI ÎN LIMBA ROMÂNĂ

IGOR CERETEU
Institutul de Istorie al Universității de Stat din Moldova, Chișinău

Russian Bible Society and Printing in Sankt-Petersburg of the Holy Scriptures in the Romanian Language
ABSTRACT

The decisive role in the printing and dissemination of the Holy Scriptures in Romanian in the second decade of the 19th century belongs to the Russian Bible Society (Российское Библейское Общество), established on January 11/23, 1813, in the house of Prince Alexander N. Golitzyn in Saint-Petersburg. This was the first Bible society in the world that gave birth to numerous societies, which printed and spread the Holy Scriptures in different languages. According to some estimates, from its founding until 1869, more than 50 billion Bibles were printed and distributed in 207 languages and dialects of the world. The British and Foreign Bible Society, established in London on March 7, 1804, served as a model for the establishment and organization of the Russian Bible Society.

The activity of the Russian Bible Society was quite effective. In 1817, work was being done on 43 editions of the Holy Scriptures in 17 languages. Of the 17 translations printed by the Russian Bible Society, the Bible was edited in its entirety only in Romanian, Armenian, Finnish, and German, as well as in Ancient Greek and Slavonic. The Metropolitan and Exarch of Chișinău and Hotinu Gavriil Bănulescu-Bodoni (1812-1821) was involved in the printing of the Bible in Romanian. On September 27, 1817, the Bessarabian Branch of the Russian Bible Society, was supposed to support the activity of printing the Holy Scriptures, without interventions and comments in the text.

The Metropolitan sent, at the request of the Committee from Saint-Petersburg, two copies of the Bible in Romanian: the edition from 1688 from Bucharest and the one from 1795 from Blaj. Gavriil Bănulescu-Bodoni recommended to the Saint-Petersburg Committee that the edition of the Bible from Blaj be taken as a model, because its text is clearer and the language is more understandable. Matei Crupenschi, who knew the Romanian language, was appointed to help. Gavriil Bănulescu-Bodoni requested the help of the abbot of the Dobrovăț monastery, Archimandrite Varlaam Cuza, a disciple of his, who knew the Romanian and Greek languages well, less Russian and Latin. Varlaam, together with a psalm singer were sent to the Saint-Petersburg. They worked quite intensively, so that in July 1816 the New Testament was ready for printing. In 1819, the entire Bible and the second edition of the New Testament were printed.

The Bessarabian branch of the Russian Bible Society was concerned with the spread of the Bible and the New Testament in Romanian in Bessarabia, Transnistria, Moldavia and Wallachia. Through the mediation of hierarchs and merchants, these books printed in Romanian were distributed at a reduced price or given to poor Christians. The Romanians from Moldavia and Wallachia were entitled to thousands of copies of the Holy Scriptures in the Romanian language, which were distributed in record time. More than that, the Bessarabian Branch of the Russian Bible Society contributed to the distribution of Bibles in the Armenian, Greek, Slavonic, Hebrew languages among the representatives of these nationalities, established in Bessarabia and the Romanian Principalities.

Cuvinte-cheie: Biblia, Noul Testament, Societatea Biblică Rusă, Sankt-Petersbutg, Basarabia, Gavriil Bănulescu-Bodoni, difuzare, Moldova, Țara Românească
Key words: Bible, New Testament, Russian Bible Society, Saint-Petersburg, Bessarabia, Gavriil Bănulescu-Bodoni, diffusion, Moldavia, Wallachia

Sfânta Scriptură se află printre cele mai vechi traduceri românești din limbile greacă și slavonă, realizate în instituțiile ecleziastice, iar tiparul românesc devine apanajul Bisericii încă de la apariția lui în 1508. În secolele trecute exista o conlucrare între monahii traducători și cărturarii laici, ale căror inițiative erau acceptate și apreciate. Utilizarea limbii românești în biserică constituie mijlocul de afirmare și de unificare a limbii române literare[1]. Primele încercări de a traduce și a tipări cărți ale *Bibliei* în limba română datează de la mijlocul secolului al XVI-lea. Marii cărturari români au continuat tălmăcirea cărților biblice, astfel încât, în anii ’50 – ’60 ai secolului al XVII-lea, existau traduceri ale majorității cărților Sfintei Scripturi[2]. Ca un rezultat, aparea în anul 1648 la Alba Iulia *Noul Testament* în românește[3], iar în perioada 1662-1668 Nicolae Milescu Spătaru a tradus din greacă *Vechiul Testament*, variantă tipărită în *Biblia* de la București în 1688, îngrijită de frații Greceanu, în timpul domniei lui Șerban Cantacuzino[4].

Este cât se poate de plauzibilă ipoteza potrivit căreia marii cărturari de la Iași, Dosoftei, mitropolitul Moldovei, și Mitrofan, episcopul Hușilor, ar fi încercat tipărirea primei ediții integrale a *Bibliei* la Iași. Din cauza situației politice create de oștile poloneze care au pătruns în capitala Țării Moldovei, Dosoftei este forțat să se retragă împreună cu tezaurul și cu moaștele Sfântului Ioan cel Nou, în 1686, în orașul Stryi din Rzeczpospolita, iar Mitrofan a plecat, împreună cu materialele *Bibliei*, pregătite pentru tipar, spre Țara Românească, unde s-ar fi întâlnit cu domnul Țării Românești Șerban Cantacuzino, cu implicarea căruia s-a tipărit în 1688 prima ediție completă a *Bibliei* în limba română[5]. Ediția a doua integrală a *Bibliei* a fost tradusă de Samuil Micu Clain, un teolog greco-catolic, pe când se afla la Viena, și tipărită în 1795 la Blaj. Ca sursă i-a servit *Biblia* de la București din 1688, dar a folosit *Septuaginta* și alte ediții străine[6].

Aceste două ediții ale *Bibliei* au circulat pe întreg spațiul românesc, iar în procesul cercetării le-am atestat în mănăstiri și biserici de mir, în biblioteci private din Basarabia. Se pare că *Biblia* de la Blaj (1795) a fost mai răspândită

[1] Mihail 2019, p. 51-53.
[2] Eșanu, Eșanu 2021, p. 133.
[3] Noul Testament 1648.
[4] Mihail 2019, p. 52.
[5] Eșanu, Eșanu 2021, p. 134.
[6] Pavel 2000-2001, p. 277-307.

la est de Prut decât ediția de la București (1688). Se știe astăzi că existau în perioada interbelică un exemplar al *Bibliei* de la București (1688)[7] și nouă exemplare ale celei de la Blaj, dintre care doar unul a fost cercetat *de visu*[8].

Din discuțiile mitropolitului și exarhului Chișinăului și Hotinului, Gavriil Bănulescu-Bodoni, cu pastorul Robert Pinkerton, care vizitase Chișinăul în 1816 pentru a negocia în privința înființării unei filiale a Societății Biblice Ruse, în cele 800 de biserici existau nu mai mult de 50 de *Biblii*[9]. Acesta a fost și motivul pentru care s-a pus în aplicare proiectul de a deschide la Chișinău o filială a Societății Biblice Ruse, pentru a contribui la editarea și difuzarea Sfintei Scripturi în limba română. În Chișinău exista o tipografie, înființată de Gavriil Bănulescu-Bodoni în 1814, de sub teascurile căreia au ieșit monumentale cărți de slujbă bisericească, utilizate în întregul spațiu românesc. Tipografia dispunea de cinci teascuri tipografice, iar mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni și-a dorit să publice cărțile Sfintei Scripturi în limba română la Chișinău, cu binecuvântarea sa. Cu toate eforturile depuse de mitropolit, tipărirea ediției a treia a *Bibliei* nu a fost realizată la Chișinău, ci în capitala Imperiului Rus, la Sankt-Petersburg, în 1819, cu ajutorul, dar fără binecuvântarea mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni.

Societatea Biblică Rusă și Filiala din Basarabia

Începutul secolului al XIX-lea este marcat de apariția în Europa a unei puternice mișcări religioase, care avea menirea răspândirii cuvântului lui Dumnezeu la toate popoarele. Pastorul baptist John Hughes din Regatul Unit, membrul Societății pentru Tractate Religioase, a promovat în eseul *Excelența Sfintelor Scripturi* ideea înființării unei societăți care să traducă, să tipărească și să răspândească Sfânta Scriptură pe teritoriul Regatului Unit și în întreaga lume. În societate, urmau să fie admiși creștini de diferite confesiuni. Astfel, la 7 martie 1804, s-au adunat în London Tavern vreo 300 de persoane și au întemeiat Societatea Biblică pentru Britania și Străinătate (British and Foreign Bible Society), iar pastorul John Hughes a fost ales secretarul Societății[10]. A fost prima societate biblică din lume ce a dat naștere la numeroase alte societăți, care au tipărit și răspândit Sfânta Scriptură în diferite limbi ale lumii, inclusiv în limba română. Din momentul înființării și până la 1869, prin efortul acestei instituții, s-au tipărit și difuzat în întreaga lume peste 50 miliarde de *Biblii* în 207 limbi și dialecte[11].

[7] Tomescu 1929, p. 59-61.
[8] Cereteu 2023, p. 163, 185.
[9] Filat 2021, p. 66-67.
[10] Amăriuței *et alii* 2018, p. 584.
[11] Filat 2021, p. 56.

Eforturile Societății Biblice pentru Britania și Străinătate privind tipărirea și difuzarea Sfintei Scripturi au devenit cunoscute în întreaga lume creștină. Prințul Alexandr N. Golițân, care conducea și Administrația Centrală pentru Afaceri Religioase și Credințe Străine din Rusia, a manifestat interes pentru activitatea acestei societăți și a adresat un demers țarului Alexandru I (1801-1825), prin care cerea înființarea în Rusia a unei astfel de instituții. Proiectul de constituire este elaborat și expediat țarului la 6 decembrie 1812, iar în ziua următoare a fost aprobat. A fost constituită în ianuarie 1813, numită la început Societatea Biblică din Sankt-Petersburg, iar din 4 septembrie 1814 – Societatea Biblică Rusă (Российское Библейское Общество). Atribuțiile acesteia au fost extinse, iar Comitetul din Sankt-Petersburg a organizat filiale provinciale[12]. Societatea Biblică Rusă a fost creată și organizată după modelul Societății Biblice pentru Britania și Străinătate.

Scopul Societății era să facă rost de Sfânta Scriptură în limba slavonă (la începutul secolului al XIX-lea în Imperiul Rus era utilizată traducerea din secolul al IX-lea în slavonă a *Bibliei*) și traducerea în rusă editată de Sfântul Sinod rus; tipărirea Bibliei în limbile popoarelor din Imperiul Rus, fără intervenții, explicații sau note; difuzarea în mod gratuit a Sfintei Scripturi celor săraci și bolnavi, care nu dispuneau de mijloace financiare pentru a o cumpăra. În vederea realizării acestor deziderate, s-a constituit în luna ianuarie 1813 un Comitet de conducere, în frunte cu Golițân. Ceea ce pare curios este că în componența acestui comitet intrau mai mulți laici decât delegați ai clerului și, de asemenea, reprezentanți ai diferitor confesiuni, principii preluate de la Societatea Biblică Britanică și care ulterior au fost încălcate[13]. Acest comitet mai avea misiunea de a aduna adepți și de a colecta bani pentru tipărirea *Bibliilor*. Țarul Alexandru I a donat suma de 25000 de ruble la deschidere și câte 10000 de ruble anual. Au fost îndemnați gubernatorii și marii ierarhi să contribuie cu mijloace financiare și să se implice personal în aceste realizări[14].

Activitatea Societății Biblice Ruse a fost destul de eficientă. Într-un termen relativ scurt, în 1817, se lucra asupra a 43 de ediții ale Sfintei Scripturi în 17 limbi. Dintre cele 17 traduceri tipărite de Societatea Biblică Rusă, *Biblia* a fost editată în întregime doar în română, armeană, finlandeză și germană, precum și în greacă veche și slavonă[15]. Unul dintre principalele obiective ale Societății Biblice Ruse a fost traducerea și difuzarea *Bibliei* în limba rusă. Alexandru I a dat ordin ca traducerea să fie începută în anul 1813, însă, din

[12] Балцатеску 1872, nr. 7, p. 211-212; Amăriuței *et alii* 2018, p. 584.
[13] Vâlcov 1993, p. 33.
[14] Пыпин 1868, nr. 8, p. 639-712; nr. 9, p. 231-297; nr. 11, p. 222-285; nr. 12, p. 708-768; Балцатеску 1872, nr. 7, p. 213-214.
[15] Filat 2021, p. 63.

cauza atitudinii mai puțin binevoitoare a țarilor ruși, procesul a durat 40 de ani. *Noul Testament* în rusă a fost terminat în 1819[16].

După moartea lui Alexandru I, în 1825, și urcarea pe tronul Imperiului a fratelui său Nicolae I (1825-1855), situația s-a schimbat considerabil. Noul țar nu aprecia reformele lui Alexandru și nu privea cu ochi buni activitatea Societății Biblice Ruse, crezând și susținând că au fost tipărite suficiente *Biblii*. Astfel, în 1826, a fost demis principele Golițân, iar Societatea Biblică Rusă a fost lichidată. Mai mult de atât, Ministrul Instrucțiunilor Publice, Șișkov, susținea că traducerea Cuvântului lui Dumnezeu în diferite limbi va aduce dispreț față de *Biblie*. După închiderea Societății Biblice Ruse s-a încheiat difuzarea Sfintei Scripturi în întregul Imperiu Rus. Traducătorii erau prigoniți, iar unele loturi de cărți au fost arse. *Biblia* slavonă este tipărită într-o ediție limitată, iar în celelalte limbi *Biblia* nu a fost tipărită[17].

De la fondare și până la închidere, Societatea Biblică Rusă a editat 208.068 de exemplare de *Biblie* întreagă, 400.260 de exemplare de *Noul Testament* și 267.772 de exemplare cu diverse părți ale Sfintei Scripturi. În momentul înființării societății existau materiale în 14 limbi, au fost cumpărate 15 traduceri în limbi străine și 12 traduceri au fost făcute cu ajutorul Societății Biblice Ruse[18].

Situația a revenit la normalitate odată cu urcarea pe tronul Rusiei, în 1855, a țarului Alexandru al II-lea, care a ordonat traducerea întregii *Biblii* în limba rusă și răspândirea ei în popor. Sinodul Bisericii Ruse a dispus, în 1856, ca traducerea *Bibliei* în rusă să fie făcută de pe texte originale, or această misiune a încredințat-o la patru academii duhovnicești. Din 1858, Societatea Biblică Rusă și-a reluat activitatea în Rusia și a activat până în 1917, când puterea de stat a fost preluată de bolșevici. În 1861 au fost tipărite cele patru *Evanghelii* în limba rusă, iar în anul următor a ieșit de sub tipar *Noul Testament* în limba rusă și abia în 1876 se încheia traducerea *Bibliei* în rusă[19].

Înființarea Societății Biblice Ruse, după modelul Societății Biblice pentru Britania și Străinătate, a avut un impact pozitiv pentru creștinii din Imperiul Rus și din afara lui. Prin strădunța acestei Societăți și a numeroaselor filiale a fost tradusă Sfânta Scriptură în limbile naționale și difuzată printre creștini la un preț redus sau în alte cazuri dăruită celor nevoiași și doritori de a citi Cartea Sfântă.

Filiala Basarabeană a Societății Biblice Ruse a activat până în 1826 și a fost preocupată de răspândirea *Bibliei* și a *Noului Testament* în limba română în Basarabia și Transnistria, în Moldova de peste Prut și în Țara Românească. Prin mijlocirea ierarhilor și negustorilor, aceste cărți tipărite în limba română au fost

[16] *Ibidem*, p. 60.
[17] *Ibidem*, p. 63.
[18] *Ibidem*, p. 64.
[19] *Ibidem*.

distribuite la un preț redus sau dăruite creștinilor săraci. Astfel, s-au expediat românilor de peste Prut mii de exemplare, răspândite în timp record. Mai mult de atât, Filiala Basarabeană a Societății Biblice Ruse, despre care vom discuta în rândurile de mai jos, a contribuit la repartizarea Bibliilor în limbile armeană, greacă, slavonă, ebraică în rândul reprezentanților acestor naționalități, stabiliți în Basarabia și în Principatele Române.

În activitatea Societății Biblice Ruse au fost implicați ierarhii din provincii, fiind îndemnați să susțină Societatea cu mijloace financiare. În anul 1814, mitropolitul și exarhul Chișinăului și Hotinului, Gavriil Bănulescu-Bodoni (1812-1821), a donat o sumă de bani din partea sa și a 70 de membri, care, cu excepția unuia, toți erau fețe bisericești. În anul 1815, aceste cotizații au fost colectate de la membrii cu reședința în Chișinău (70 de lei), de la cei din Tiraspol (153 de rub. 30 kop.) și de la cei din Odesa (49 de rub.)[20], iar conform altor documente suma donațiilor pentru anul 1815 a constituit 159 rub., pentru anul 1816 – 796 rub. 30 kop., pentru 1817 – 864 rub. 80 kop. și 4310 lei. Din anul 1815, Societatea Biblică pentru Britania și Străinătate trimitea Comitetului din Sankt-Petersburg sume importante de bani pentru editarea *Noului Testament* în mai multe limbi, printre care și în română[21].

În vara anului 1816 a venit de la Odesa la Chișinău pastorul Robert Pinkerton, agentul principal al Societății Biblice pentru Britania și Străinătate. Acesta fusese trimis mai întâi în 1813 la Sankt-Petersburg cu misiunea de a constitui Societatea Biblică Rusă. S-a deplasat în alte părți ale Europei, unde a înființat asemenea societăți, apoi în decurs de trei ani a fondat filiale în diferite orașe din Imperiu. Pinkerton a fost primit la Chișinău cu căldură, mitropolitul i-a oferit o recepție, iar boierul Matei Crupenschi i-a făcut cunoștință cu mai mulți boieri moldoveni. Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni l-a informat pe misionar despre prezența *Bibliei* de la Blaj în Moldova, Valahia și Bulgaria. Exarhul i-a descris situația prezenței *Bibliilor* în bisericile din Basarabia, comunicându-i că în cele 800 de biserici puteau fi găsite nu mai mult de 50 de exemplare ale *Bibliei*. Astfel, mitropolitul a încercat să-l convingă pe Pinkerton despre necesitatea tipăririi și difuzării Cuvântului lui Dumnezeu în Basarabia. În urma unor înțelegeri s-a ajuns la concluzia să se tipărească 5000 de exemplare în limba română în tipografia de la Chișinău, înființată în anul 1814. S-a crezut că Societatea Biblică Rusă va asigura hârtie, cerneală și litere pentru tipar. Comitetul Societății Biblice pentru Britania și Străinătate a donat suma de 300 de lire sterline pentru tipărirea *Noului Testament* în limba română. Eforturile au fost zadarnice, deoarece în Sankt-Petersburg se lucra deja la tipărirea *Noului Testament* în limba română. Mitropolitul și exarhul Gavriil cunoștea situația,

[20] Балцатеску 1872, p. 212-213.
[21] Vâlcov 1993, p. 33.

însă a sperat că *Noul Testament*, iar apoi și *Biblia* vor fi tipărite la Chișinău cu binecuvântarea sa[22].

Filiala Basarabeană a Societății Biblice Ruse a fost înființată la 27 septembrie 1817. La deschidere, mitropolitul a rostit o predică în limba română despre rolul societăților biblice. Petru Cunițchi a citit mesajul președintelui Societății Biblice Ruse, adresat mitropolitului, despre constituirea filialei basarabene a acestei societăți. Mitropolitul a chemat pe cei prezenți să se înscrie în rândurile membrilor societății într-un registru special, pregătit din timp. A fost ales Comitetul de conducere al Filialei Basarabene. Împreună cu mesajul lui Golițân a fost expediat la Chișinău și statutul filialei, din 11 articole, inspirat din cel al Societății Biblice Ruse. Principalele idei desprinse din acest document sunt: Filiala Basarabeană a Societății Biblice Ruse trebuie să susțină activitatea de tipărire și răspândire a Sfintei Scripturi, fără intervenții și comentarii în text, să se constituie un comitet de conducere din reprezentanții confesiunilor creștine din Basarabia; să aleagă un comitet și persoanele în funcție de conducere. Conform stipulărilor din statut, membrii comitetului se întruneau o dată pe lună, iar la începutul fiecărui an, în luna ianuarie, membrii comitetului se întruneau pentru a asculta raportul filialei pentru anul precedent.

În ziua de constituire s-au colectat 2205 rub. asignațiuni și 2694 de lei din donații, și alte 890 rub. asignațiuni și 350 de lei anual, iar până la sfârșitul anului suma totaliza 3824 de ruble și 5579 de lei, inclusiv banii din ziua înființării filialei[23].

Astfel, prin constituirea Societății Biblice pentru Britania și Străinătate în 1804, a Societății Biblice Ruse în 1813, a început un proces intens de traducere a Cuvântului lui Dumnezeu în limbile vernaculare, iar în deceniile următoare s-au tipărit și difuzat în lumea întreagă. Filiala din Basarabia a Societății Biblice Ruse a contribuit în mare măsură la difuzarea *Bibliei* tipărite în română și în alte limbi străine, atât printre români, cât și printre reprezentanții altor etnii din Basarabia, Moldova, Țara Românească și de peste Nistru.

Pregătirea pentru tipar a Sfintei Scripturi

Printre Sfintele Scripturi tipărite de Societatea Biblică Rusă este și cea în limba română. Pentru editarea acesteia, Comitetul din Sankt-Petersburg a expediat mitropolitului și exarhului Chișinăului și Hotinului, Gavriil Bănulescu-Bodoni, o solicitare de a trimite o Biblie românească, care să servească ca original pentru editarea ei în limba română, numită de ei moldo-vlahă. Mitropolitul a expediat două exemplare de Biblie în limba română: ediția din 1688 de la București și cea din 1795 de la Blaj. Gavriil Bănulescu-Bodoni a

[22] Filat 2021, p. 66-67.
[23] Балцатеску 1872, p. 243.

recomandat Comitetului din Sankt-Petersburg să fie luată drept model ediția *Bibliei* de la Blaj, deoarece textul acesteia este mai clar și limba este mai înțeleasă. La 25 ianuarie 1816, cneazul Golițân l-a informat pe Gavriil Bănulescu-Bodoni că a luat în considerație sugestia lui și a propus drept original pentru editarea *Noului Testament*, *Biblia* de la Blaj din 1795. În vederea unei bune colaborări, cneazul l-a numit în calitate de supraveghetor pe vicepreședintele Societății, principele A. C. Ipsilanti, care trebuia să urmărească corectitudinea textului, iar în ajutor a fost numit Matei Crupenschi, care cunoștea limba română. Amândoi însă erau persoane laice, or, la redactarea *Noului Testament*, nu participa niciun reprezentant al clerului. În această ordine de idei, cneazul Golițân i-a sugerat mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni să identifice un reprezentant al clerului, care cunoaște la perfecție gramatica limbii române[24].

Mitropolitului i-au fost trimise de la Sankt-Petersburg primele câteva pagini tipărite pentru corectură. Dar, deoarece în eparhia sa nu a găsit o persoană care să cunoască gramatica limbii române, a început să facă corectura de unul singur. Mitropolitul a intervenit la transcrierea numelui *Hristos* și a termenului *Evanghelie* și a atenționat că au fost scăpate unele cuvinte și chiar versete. În vederea depășirii acestor greutăți, în colaborarea cu Sankt-Petersburgul, mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni a trimis, la 23 iunie 1816, un răvaș pe numele președintelui Societății, cu rugămintea de a-i trimite hârtie și litere pentru a tipări *Noul Testament* la Chișinău. Doleanța mitropolitului a fost respinsă, iar răspunsul este motivat prin lipsa posibilităților de a expedia la Chișinău inventarul și lucrurile cerute. Mai mult de atât, chiar dacă erau trimise, costul unei cărți ar fi crescut vizibil. Golițân i-a sugerat mitropolitului să ia în responsabilitatea sa corectura textului și momentele organizatorice. De asemenea, l-a rugat să identifice o persoană care cunoaște limba română și să fie trimisă la Sankt-Petersburg pentru a se ocupa de corectura *Noului Testament* și a *Bibliei*[25].

Exarhul a expediat imediat un mesaj la Iași, adresat starețului Mănăstirii Dobrovăț, arhimandritul Varlaam Cuza, un ucenic al său, care cunoștea bine limbile română și greacă, mai puțin însă rusa și latina. Împreună cu acesta a fost trimis psaltul Ioan, care cunoștea gramatica limbii române, limba vorbită și scrisă. La 15 februarie 1816, aceștia au fost trimiși în capitala Imperiului. La Sankt-Petersburg, Varlaam Cuza și psaltul Ioan au primit de la Societatea Biblică Rusă o locuință retrasă și suma de 2500 de ruble pentru întreținere. Au

[24] Filat 2021, p. 65.
[25] Балцатеску 1872, nr. 7, p. 214-215.

lucrat destul de intens, astfel că, în luna iulie 1816, *Noul Testament* era bun de tipar[26].

Pentru ca Sfânta Scriptură în limba română să aibă un conținut conform cu originalul, Golițân a propus mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni să înființeze Filiala Basarabeană a Societății Biblice Ruse și un comitet de conducere, trimițându-i un mesaj motivațional în această privință. Un asemenea mesaj a fost expediat și gubernatorului A. N. Bahmetiev. Unul dintre motive era și faptul că Filiala Basarabeană putea să depoziteze și să păstreze cărțile sfinte în diferite limbi pentru creștinii de diferite naționalități din Basarabia, Moldova și Valahia. Anexat mesajului a fost expediat și statutul filialei din 11 puncte, care era inspirat din statutul Societății Biblice Ruse[27].

Sarcina următoare a fost corectarea *Vechiului Testament*. Varlaam Cuza trebuia să corecteze textul originalului, care era expediat pentru confirmare la Chișinău mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, după care se trimitea la Sankt-Petersburg, la tipografie. După tipărirea textului, foile erau trimise din nou mitropolitului Gavriil pentru confirmare. În răspunsul adresat lui Golițân, la 17 octombrie 1817, mitropolitul Gavriil a precizat că în prima parte a Bibliei românești nu a găsit greșeli semnificative, iar în *Ieșirea* există foarte multe greșeli și este nevoit să oprească corectarea textului. Ierarhul preciza că în multe locuri textul românesc nu corespunde traducerilor grecească și slavonă, în altele lipsesc versete întregi, iar nepotrivirile există și în celelalte cărți ale *Vechiului Testament*. Acesta este motivul pentru care randamentul a scăzut semnificativ. Mai mult, despre aceste greșeli comunica și arhimandritul Varlaam, care susținea că varianta blăjeană este mai aproape de traducerile latină și franceză, decât de cea grecească și slavonă. Din această cauză mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni a tergiversat tipărirea *Bibliei* în această variantă și a propus ca *Vechiul Testament* în limba română să fie adus mai aproape de varianta slavonească, tipărită în Rusia cu binecuvântarea Sfântului Sinod. A propus ca arhimandritul Varlaam să vină din Sankt-Petersburg la Chișinău și să lucreze împreună cu mitropolitul la corectarea greșelilor de conținut și a celor gramaticale din *Vechiul Testament*. Prin acest gest, mitropolitul intenționa să obțină de la Societatea Biblică Rusă manuscrisul și permisiunea de a tipări Sfânta Scriptură la Chișinău, cu binecuvântarea sa. La 18 decembrie 1817, președintele Societății Biblice Ruse i-a răspuns mitropolitului Gavriil următoarele: „chiar dacă până în prezent în mâinile poporului moldovenesc s-a aflat o Biblie, atunci e una dintre aceste două ediții, care au existat până acum (adică, cea editată la București în 1688 și cea de la Blaj din 1795) și astfel cei care pot citi Biblia nu vor putea compara Biblia decât cu aceste două ediții”, și

[26] Filat 2021, p. 65.
[27] Стадницкий 1894, p. 350; Mihail, Mihail 1993, p. XVI; Vâlcov 1993 p. 35-39.

astfel Comitetul Societății Biblice Ruse a hotărât ca *Biblia*, numită de ei „moldovenească”, să fie tipărită după ediția din Transilvania, să fie corectate doar greșelile gramaticale, așa cum procedează arhimandritul Varlaam. Aceste acțiuni trebuiau înfăptuite cât mai urgent, iar *Biblia* răspândită în rândul moldovenilor[28].

În cazul în care vor fi identificate unele greșeli în *Biblia* românească, arhimandritul Varlaam urmează să ia legătura cu episcopul Filaret (fost mitropolit al Moscovei), care cunoștea limba ebraică, și să intervină atunci când este cazul. Or, tipografia și-a încetinit activitatea și se constatau pierderi substanțiale. Acestea au fost motivele pentru care Golițân a insistat ca pregătirea textului pentru tipar să fie grăbită, fără alte piedici. De asemenea, s-a propus să fie adaptată *Biblia* de la Blaj și să fie utilizate cuvinte mai moderne, înțelese în Moldova și Valahia[29]. Alte informații despre tipărirea *Bibliei* în limba română nu s-au păstrat. Este știut doar că arhimandritului Varlaam i s-a conferit ordinul Sf. Ana de gradul II și a fost trimis la baștină[30].

Așadar, în perioada 11 august 1815-18 decembrie 1817 a fost tipărit *Noul Testament* în limba română și s-a făcut corectura primelor două cărți din *Vechiul Testament.* Textele erau corectate la Chișinău de mitropolitul și exarhul Gavriil Bănulescu-Bodoni și expediate la Sankt-Petersburg pentru decizia finală și tipărirea cărții. În perioada 18 decembrie 1817 – 15 august 1819 s-a lucrat asupra tipăririi *Noului Testament* (1819) și a *Bibliei* (1819) sub supravegherea funcționarilor ecleziastici din Sankt-Petersburg și a arhimandritului Varlaam Cuza. Dacă *Noul Testament* de la 1817 a apărut în tipografia Sfântului Sinod Rus, edițiile *Noului Testament* și a *Bibliei* de la 1819 au fost tipărite în tipografia lui Nicolae Grecea, din cauza pierderilor financiare, ceea ce a influențat asupra prețului cărților[31]. Dacă în ceea ce privește termenele tipăririi cărților situația este cunoscută, referitor la tiraje, datele nu sunt certe, ori informația despre această chestiune poate fi identificată la Sankt-Petersburg, printre documentele Societății Biblice Ruse.

Difuzarea Sfintei Scripturi

Filiala Basarabeană a Societății Biblice Ruse a avut misiunea de a difuza *Biblia* și *Noul Testament* printre creștinii români din Basarabia, Moldova, Țara Românească și în stânga Nistrului. De fapt, prin Chișinău trecea drumul cărții către creștinii de alte etnii sau confesiuni din țările vecine. Ele au fost semnalate pe întreg teritoriul locuit de români, dar și peste hotare, fiind întâlnite în colecții

[28] Балцатеску 1872, nr. 7, p. 218; Ciobanu 1992, p. 43-45.
[29] Spre exemplu, în varianta adaptată a fost utilizat verbul *a jura* cu *u*, pe când în varianta de la Blaj se folosea forma cu *o*: *joară-mi, joară mie, eu jor*. Vezi: Olariu 2003, p. 80.
[30] Vâlcov 1993, p. 34.
[31] Danilov 2007, p. 57, 64-65.

de muzee și fonduri de biblioteci din Anglia, Grecia, Bulgaria, Rusia, Ucraina[32]. În procesul de difuzare au fost implicați clerici din toate tagmele religioase și, desigur, mireni din diferite pături sociale. Din 1818 au fost tipărite instrucțiuni speciale, traduse din rusă și răspândite în Basarabia și Principatele Române, în care se reglementa scopul Societății Biblice Ruse în vederea difuzării printre creștini a Sfintei Scripturi. Comitetul Societății Biblice Ruse a recomandat Filialei Basarabene să creeze un depozit, în care să fie adunate exemplarele din Sfânta Scriptură în română și în alte limbi, trimise de la Sankt-Petersburg, iar ulterior difuzate pe teritoriul Basarabiei, în Moldova, Țara Românească și în stânga Nistrului. De asemenea, s-a dispus să se creeze o bibliotecă, în care erau adunate exemplare ale Sfintei Scripturi, tipărite de Societatea Biblică Rusă[33].

Comitetul filialei s-a întrunit în prima ședință la 25 octombrie 1817, în care s-a discutat chestiunea difuzării *Noului Testament* în limba română, care trebuia să ajungă la Chișinău, imediat după tipărire. S-a hotărât ca prin intermediul instanțelor superioare bisericești și laice să fie informați preoții din Basarabia printr-un mesaj tipărit și, de asemenea, îndemnați să doneze bani în folosul Filialei Basarabene a Societății Biblice Ruse. Așadar, de la 27 septembrie până la sfârșitul anului a fost colectată suma de 3824 de ruble și 5579 de lei[34].

În luna aprilie 1818, au fost primite primele exemplare din *Noul Testament* (1817) în limba română: 2295 de exemplare, care au fost puse în vânzare la prețul de 5 lei și 30 de parale în Casa Mitropolitană și în magazinul directorului Filialei Basarabene, V. Ceaplâghin, care a promis ajutorul său dezinteresat în vinderea și difuzarea cărților. Exemplarele au fost răspândite contra plată în majoritatea bisericilor și mănăstirilor din Basarabia. Câte două exemplare s-au expediat Dicasteriei, bibliotecii Seminarului și Pensionului nobilimii, câte un exemplar spitalului și închisorii orășenești[35]. Mărturie că aceste cărți erau vândute la un asemenea preț sunt însemnările manuscrise. Pe un exemplar de *Noul Testament* (1817) scrie că a fost cumpărat la 30 octombrie 1818 „în 5 lei pol”[36].

La sfârșitul lunii septembrie, Societatea Biblică Rusă a expediat la Chișinău 150 de *Biblii* și 505 exemplare din *Noul Testament* în limbile greacă, latină, slavonă, italiană, germană, franceză, armeană și ebraică[37]. Sfânta Scriptură în limba română a fost difuzată și în Moldova din dreapta Prutului.

[32] Cereteu 2019, p. 202-203.
[33] Балцатеску 1872, p. 239; Vâlcov 1993, p. 35.
[34] Балцатеску 1872, p. 244.
[35] Vâlcov 1993, p. 36.
[36] Cereteu 2011, p. 181-182, nr. CLVII/465.
[37] Балцатеску 1872, p. 341.

Grigorie, mitropolitul Irinopoleosului și Vadopedului[38], a vândut la Iași 10 exemplare din *Noul Testament* și a rugat să i se mai trimită încă 500 de exemplare[39]. Conform raportului pe anul 1818, în orașul Iași au fost vândute de către mitropolitul Grigorie al Irinopoleosului 700 de cărți și a cerut să mai fie trimise. Pentru a facilita trecerea prin vama de la Sculeni a cărților fără taxă vamală, s-a intervenit pe lângă guvernatorul plenipotențiar al regiunii Basarabia, Alexei N. Bahmetiev, care a dispus să fie anulate taxele vamale[40]. Conform documentelor, în decurs de 3 luni, s-au vândut 1183 de exemplare din *Noul Testament* în limba română[41].

Difuzarea Sfintei Scripturi pe teritoriul Basarabiei a avut un caracter specific. Cărțile erau cumpărate, uneori în mai multe exemplare, cu scopul de a face pe plac superiorilor sau conducerii Comitetului Filialei din Basarabia, ori cărțile nu erau cumpărate, așa cum admite A. Balțatecu, din convingeri religioase[42].

Exemplare din *Noul Testament* au fost difuzate și printre românii de peste Nistru și s-au bucurat de un mare succes. În prezent, aceste cărți se află în bibliotecile personale și publice din Transnistria. Trebuie menționată și contribuția ierarhilor din Țara Românească și Moldova în răspândirea Sfintei Scripturi în limba română. Am amintit anterior despre solicitarea mitropolitului Grigorie al Irinopoleosului de volume ale *Noului Testament* pentru a fi răspândite în Moldova, care în 1819 a vândut peste o mie de exemplare. Veniamin Costachi a primit de la Comitetul Filialei Basarabene 1050 de cărți, pe care le-a distribuit în Moldova. La București cărțile Sfintei Scripturi au fost difuzate de consulul rus Pini, mitropolitul Dionisie (1821-1823) al Țării Românești și de negustorul Ioan Bălăcean, ultimul fiind și director al Comitetului Filialei Basarabene. Ioan Bălăcean a transportat la București, în

[38] Grigorie de Irinopoleos, arhiereu titular al Patriarhiei de Constantinopol, epitrop al mănăstirilor moldovenești închinate Sfântului Mormânt, a trecut hotarul în Basarabia în 1821 cu lucrurile de preț ale mănăstirii Golia din Iași și cu Icoana Făcătoare de Minuni a Maicii Domnului. A rămas să locuiască în Chișinău până la sfârșitul vieții sale. În luna octombrie 1822, domnitorul Ioan Sandu Sturza a intentat un îndelungat proces, prin care cerea lui Grigorie, prin namestnicul plenipotențiar I. Inzov, să returneze obiectele de preț, luate cu el în Basarabia. În 1828, când situația din Moldova se calmase, Grigorie de Irinopoleos a înmânat arhiepiscopului Dimitrie lista obiectelor aduse pentru protejare în Basarabia, cu rugămintea de a înainta un demers namestnicului Voronțov, ca acesta să faciliteze trecerea lor peste hotar fără taxe vamale. S-a aflat în Chișinău până la sfârșitul vieții, la 3 ianuarie 1846, și a fost înmormântat în Catedrala din Chișinău. După închiderea catedralei de autoritățile sovietice, piatra de mormânt a fost transferată în curtea Mănăstirii Sfântul Teodor Tiron din Chișinău, unde se află și în prezent (Cereteu 2021, p. 235).

[39] Vâlcov 1993 p. 36.

[40] Балцатеску 1872, nr. 11, p. 342.

[41] Vâlcov 1993, p. 36.

[42] Балцатеску 1872, nr. 11, p. 342; Popovschi 2000, p. 72.

1818, 400 de volume din *Noul Testament* în limba română și 80 de exemplare în limba greacă[43].

Procesul difuzării cărții românești și străine a fost periclitat de declanșarea la Iași a epidemiei de ciumă, în iunie 1819, care s-a transmis în câteva regiuni din Basarabia (Hotin și Ungheni). A. N. Bahmetiev a dat ordin să fie închise toate carantinele de pe Prut, iar restricțiile au fost menținute până în luna mai 1820[44]. Cu toate acestea, conform datelor documentare, s-au vândut, în 1819, 2678 de exemplare din *Noul Testament*, an în care s-au primit donații de la elevii Seminarului Teologic din Chișinău și de la donatorii din Țara Românească, prin consulul Pini[45].

În anul 1820 au început să fie difuzate în Basarabia *Biblia* şi *Noul Testament*, tipărite în limba română la Sankt-Petersburg în anul 1819. S-au implicat în difuzarea acestor cărți ministrul Învăţământului A. I. Goliţân şi Sinodul Bisericii Ortodoxe Ruse. În acest context, la 18 august 1820, au fost trimise ucazuri protopopiilor din Basarabia, din Tiraspol şi din Odesa pentru a elabora listele cu biserici. Astfel, în protopopiatul Bălţilor s-au expediat 71 de exemplare de *Biblii* şi 71 de *Noul Testament*, în protopopiatul de Leova – câte 52 de exemplare de fiecare, în Raşcov toate bisericile erau asigurate cu aceste cărţi, în ţinutul Orhei – câte 82 de exemplare din fiecare carte, în protopopiatul Benderului s-au trimis câte 25 de cărţi, iar în Izmail s-au cerut 25 de exemplare din *Noul Testament* în limba rusă, 12 *Biblii* în limba română şi 11 exemplare din *Noul Testament* în limba română. În Tiraspol și Odesa s-au expediat exemplare ruseşti tipărite în Sankt-Petersburg[46]. La 15 iulie 1821 au fost trimise Dicasteriei din Chişinău de la Comitetul basarabean al Societăţii Biblice Ruse 488 *Biblii,* cu preţul de 10 rub. exemplarul, în valoare totală de 4880 rub., iar în lei câte 15 lei exemplarul, în valoare totală de 7320 de lei. Au fost primite 487 de exemplare din *Noul Testament*, cu preţul 3 rub. sau 4 lei 20 părale. S-au mai primit 121 de *Biblii* ruseşti, cu preţul de 7 rub. 70 cop. exemplarul, în valoare totală de 327 rub. 70 cop. sau 540 de lei 14 păr., şi 4 exemplare de *Biblii* în limba greacă, cu 20 de lei exemplarul. Este ştiut că dintre acestea s-au repartizat în ţinutul Hotin, prin protoiereul Petru Loncicovschi, câte 61 de *Biblii* şi *Testamente* româneşti şi 21 de *Testamente Noi* în limba rusă. Spre sfârşitul lunii septembrie 1822, au mai fost aduse în eparhie *Biblii* şi *Testamente Noi* în limba rusă, tipărite la Sankt-Petersburg, destinate localităților cu populaţie vorbitoare de rusă, cu preţul de şase lei exemplarul. Acestea au fost difuzate, împreună cu cele româneşti şi greceşti, tipărite în aceeași tipografie în anul 1825[47]. La 22

[43] Vâlcov 1993, p. 37.
[44] Poștarencu 2020, p. 101.
[45] Popovschi 2000, p. 72.
[46] ANARM, Fond 205, inventar 1, dos. 2876, f. 1-5, 43-48, 141-142.
[47] *Loc. cit.*, dos. 3509, f. 1, 45, 59, 66-68, 75, 78, 88; dos. 3923, 118 f.

decembrie 1830, în rezervele de cărţi de la Chişinău nu mai existau *Biblii* în limba rusă, afirmaţie care reiese din cererea bombardierului unei garnizoane de artilerie, care a solicitat să i se distribuie un exemplar gratis, însă i se recomandă să cumpere cartea din Odesa, deoarece la Chişinău nu mai existau exemplare[48].

Fenomenul circulației cărții românești a continuat și în deceniile următoare, însă prețul *Bibliei* și al *Noului Testament* crescuse considerabil. Exemplare din *Noul Testament* au fost vândute în deceniile următoare la prețuri de câteva ori mai mari decât s-au cumpărat inițial. Astfel, Gavriil, arhimandrit și econom, a cumpărat la 9 iulie 1821 o *Biblie* (1819) cu prețul de 15 lei pentru Mănăstirea Căpriana, iar preotul Alexandru a cumpărat o *Biblie* din aceeași ediție în 1840, cu prețul de 80 de lei[49]. Mărturiile prezenței la sud și est de Carpați a *Noului Testament* (1817, 1819) și a *Bibliei* (1819), tipărite la Sankt-Petersburg, fac obiectul cercetărilor lui Andrei Eșanu și ale Valentinei Eșanu, care au identificat un număr mare de asemenea titluri și ediții în centrele de cultură, știință și învățământ din România și de la Muntele Athos. Din însemnări rezultă că aceste cărți ajung în interiorul arcului carpatic și pe Muntele Atos începând cu mijlocul secolului al XIX-lea prin mijlocirea preoților sau a monahilor[50].

Concluzii

La începutul secolului al XIX-lea a fost pusă problema editării Sfintei Scripturi în limbile vernaculare și difuzării acesteia în rândul tuturor păturilor sociale. Astfel, la 7 martie 1804, la Londra se înființa Societatea Biblică pentru Britania și Străinătate (British and Foreign Bible Society), care a dat naștere la numeroase societăți și filiale de acest fel, ce s-au preocupat de tipărirea și răspândirea Sfintei Scripturi. Societatea Biblică din Sankt-Petersburg a fost înființată după modelul celei engleze în luna ianuarie 1813, iar din septembrie 1814 a fost numită Societatea Biblică Rusă. Comitetul Societății Biblice Ruse a colaborat intens cu autoritățile laice și religioase din Basarabia, iar rezultatul acestor eforturi a fost înființarea Filialei din Basarabia a Societății Biblice Ruse la 27 septembrie 1817.

La începutul secolului al XIX-lea, românii aveau nevoie de carte religioasă tipărită. Deși, în spațiul românesc existau numeroase tipografii, în primele două decenii apar altele două, producătoare de carte românească: cea de la Mănăstirea Neamț (1807) și cea de la Chișinău (1814), nevoia de carte tipărită fiind mare. În aceste coordonate culturale și religioase se înscrie

[48] *Loc. cit.*, Fond 205, inventar 1, dos. 7072, f. 1.
[49] Mihail 1993, p. 168.
[50] Eșanu, Eșanu 2021, p. 131-179.

tipărirea în limba română a Sfintei Scripturi la Sankt-Petersburg, capitala Imperiului Rus.

A treia ediție a *Bibliei* în limba română a fost tipărită în capitala Imperiului Rus, la Sankt-Petersburg, în anul 1819, prin contribuția Societății Biblice Ruse. *Biblia* a fost tipărită după ediția de Blaj din 1795. În pregătirea Sfintei Scripturi pentru tipar au fost implicați mitropolitul și exarhul Chișinăului și Hotinului, Gavriil Bănulescu-Bodoni, care l-a chemat de la Mănăstirea Dobrovăț pe arhimandritul Varlaam Cuza, care avea cunoștințe profunde în teologie și cunoștea limbile română și greacă. În anul 1816, Varlaam împreună cu psaltul Ioan au fost trimiși la Sankt-Petersburg, unde au primit locuință, o indemnizație și au început corectura Sfintei Scripturi. *Noul Testament* a ieșit în timp record, în anul 1817. În anul 1819 a fost editată o altă ediție a *Noului Testament* și *Biblia* în întregime. Cărțile au fost primite cu bucurie în societatea românească.

Societatea Biblică Rusă a tipărit în 1817 *Noul Testament* în limba română, care a fost difuzat imediat. A doua ediție s-a tipărit în 1819, în același an cu *Biblia* completă. Exemplarele au fost trimise la Chișinău, iar Filiala din Basarabia le-a răspândit pe teritoriul eparhiei Chișinăului, în Moldova și în Țara Românească. În deceniile următoare, cărțile au trecut Carpații și au devenit destul de numeroase în Transilvania, încât și în prezent în unele instituții de cultură se află depozitate în număr mare. Unele exemplare au ajuns prin mijlocirea posesorilor, care erau de cele mai multe ori monahii, în mănăstirile de la Muntele Athos.

Cărturarul basarabean Ștefan Ciobanu aprecia pe bună dreptate că *Biblia* de la Sankt-Petersburg de la 1819 „a adus foloase neprețuite culturii românești din Basarabia” și că „eparhia din Chișinău dădea câte o *Biblie* și câte un *Nou Testament* fiecărui preot, care se hirotonea, iar *Noul Testament* a fost trimis tuturor protopopilor cu rugăminte de a-i obliga pe toți preoții să cumpere câte un exemplar”[51]. Mai mult de atât, Sfânta Scriptură tipărită la Sankt-Petersburg a fost solicitată și de românii de la sud și est de Carpați, iar câteva decenii mai târziu și de românii din interiorul arcului carpatic și de cei de la Muntele Athos.

[51] Ciobanu 1992, p. 46.

Exemplarele din Noul Testament și din Biblia de la 1819, tipărite la Sankt-Petersburg, identificate în surse sau cercetate *de visu*[52]

Nr. d/o	Titlul scurt al cărții	Anul și locul ediției	Nr. de ex.	Locul și perioada identificării
1	Noul Testament	Sankt-Petersburg, Tipografia Sfântului Sinod, 1817	110/10	În prezent, exemplarele se află la Biblioteca Națională a Republicii Moldova, trei ex., cotele: 84755, 53917, 53402; Muzeul Național de Istorie a Moldovei, un ex., cota: FB-23062-81; Biblioteca Universității de Stat din Moldova, două ex., cotele: 1689102, 1689143; M-rile Saharna, Hârbovăț, Butuceni, Japca; Biblioteca Academiei Române. București, 13 ex., toate la cota: II62785; Biblioteca Academiei Române Iași, un ex.; Biblioteca Academiei Române Cluj-Napoca, trei ex., cotele: CRV 755, CRV 1211, CRV 880; Biblioteca Metropolitană București, 1 ex. în fondul Nicolaus Olahus; Biblioteca Centrală Universitară Cluj-Napoca, șase ex., toate la cota: BRV 948; Biblioteca Centrală Universitară București, două ex., cotele: B-U09/607, inv. 3362 și 3377; Biblioteca Centrală Universitară Iași, nouă ex., cote: RV III-88, RV III-88d, RV III-89, RV III-89d, RV III-89 tr., RV III-180, RV III-180d, RV III-180 tr., RV III-180 cv; Biblioteca Universității din Craiova, un ex.: inv. 266.482; Muzeul Școlii Brașovului, un ex.: nr. inv. 1103; Muzeul de Artă „Ion Irimescu" din Fălticeni, un ex.: inv. 885; Biblioteca Sfântului Sinod din București, opt ex., cote: D.100.027/2013, D.33717/2013, D.100031/2013, D.100.195/2013, D.101587/2014, D.100.208/2013, D.101.634/2014, D.160/1959; Biblioteca Episcopiei Romanului, nouă ex., cote: BER 146 a; BER 146 b, BER 146 c, BER 146 d, BER 149, BER II 169, BER II 171, BER II 172, BER II 173; M-rea Bogdana, jud. Bacău, 12 ex.; M-rea Slatina, două ex.; M-rea Sinaia, două ex.: inv. 121, inv. 195; M-rea Neamț, M-rea Dragomirna, un ex.: inv. 1327. Cota III-2; M-rea Putna, trei ex.: inv. 472 a, 472 b, 472 c; M-rea Sucevița, un ex.: inv. 80; M-rea Râșca, două ex.: inv. 320, inv. 30; Biserica Sf. Trei Ierarhi din Bârlad, un ex.;

[52] Datele din tabel au fost preluate din: Cereteu 2009; Cereteu 2011; Cereteu 2016; Cereteu 2019; Eșanu, Eșanu 2021; Mihail 1993; David 1993; Constantinescu-Iași 1929; Berliba 2019.

				Biserica Sf. Voievozi-Roșca din Iași, un ex.; Biserica Talpalari din Iași, un ex.; Biserica Albă din Iași, un ex.; Biserica Ziua Crucii din Iași, un ex.; Biserica Sf. Treime din s. Corocăiești, jud. Suceava, un ex.: inv. 30; Biserica Sf. Arhangheli din s. Dealu, jud. Suceava, un ex.: inv. 330; Biserica Nașterii Maicii Domnului din s. Dumbrăveni, jud. Suceava, un ex.: inv. 1210; Biserica Nașterea Maicii Domnului din s. Frumosul, jud. Suceava, un ex.: inv. 4182; Biserica din Sasca Mare, jud. Suceava, un ex.: inv. 6313; Biserica Sfinții Voievozi, din Slatina, jud. Suceava, un ex.: inv. 6404; Biserica Sfântul Nicolae din Broșteni, un ex.: inv. 23; s. Știubieni, jud. Dorohoi, un ex.; Paraclisul Pașcanu din Iași, un ex.; s. Cucuieți, un ex.; Biblioteca Județeană „V. A. Urechia" din Galați, un ex.; Biblioteca Județeană „G. T. Kirileanu" din Piatra Neamț, două ex.: inv. 924.378, inv. 925.111; biblioteca M-rii Sf. Pavel de la Muntele Athos, patru ex.: inv. R0-63, R0-206, 2872, 13449; Muzej za istoriiata na Sofia. În perioada interbelică au fost semnalate exemplare în m-rile: Căpriana, Condrița, Dobrușa, Curchi, Hârbovăț, Hârjăuca, Suruceni, Tabăra, Țigănești (la ieromonahul Simion Stratu); s. Bușteni (jud. Lăpușna).
2	Biblia	Sankt-Petersburg, Tipografia lui Nic. Grecea, 1819	106/28	În prezent exemplarele se află la: BNRM, cotele: 43783, 84754; MLR, cotele: 4441 F.B., 6611 F.B., 6363 F.S., 4690 F.S.; MNIM, cota: FB-22454; BȘC, cotele: M Б-592 c/r 428966; M Б-592 c/r 31108 d; Muzeul Pedagogic Republican, un ex., cota: 2286; BAR. București, 18 ex. la cota: II55594; BAR. Iași, un ex.; BAR. Cluj-Napoca, cinci ex., cotele: CRV 755, CRV 876, CRV 293, CRV 646, CRV469; Biblioteca Metropolitană. București, un ex. în colecția Nicolaus Olahus; Biblioteca Sfântului Sinod. București, 18 ex., cotele: D.100.023/2013, D.285/1959, D.74852/1968, D.100.020/2013, D.100.024/2013, D.100.022/2013, D.100.103/2013, D.74.344/1968, D.285/1959, D.100.021/2013, D.100.026/2013, D.101.411, B.P.R., D.105.099/2015, D.101.533/2014D.100.019/2013, D.101.428/2014, D.100.185/2013, D.79008, D.4714/1960; Biblioteca Mitropoliei

				Moldovei și Bucovinei „Dumitru Stăniloaie”, două ex.; BCU. Iași, nouă ex., cotele: RV III-102, RV III102d, RV III-103, RV III-104, RV III-106, RV III-107, RV III-107d, RV III-181, RV III-221; BCU. Cluj-Napoca, patru ex.: inv. 19/1922, inv. 118/1923, 1 ex. donația George Sion, inv. 2842/1970; BCU. București, cinci ex.; Muzeul Școlii Brașovului, două ex.: inv. 258, un ex. donație a lui Vasile Grosu din Brașov; Biblioteca Muzeului Brukenthal din Sibiu, un ex.; Muzeul „Arta lemnului” din Câmplung Moldovenesc, un ex., inv. 2205; Muzeul Municipiului București, un ex.; Biblioteca Episcopiei Romanului, trei ex., cotele: BER 148a, BER 148b, BER 148c; Muzeul Mănăstirii Putna, două ex.: inv. 2742, inv. 473; m-rea Sucevița, un ex.: inv. 503; M-rea Moldovița, un ex.: inv. 1683; m-rea Dragomirna, un ex.: inv. 1376, cota III-7; s. Știubieni, jud. Dorohoi, un ex.; m-rea „Sf. Ioan cel Nou” de la Suceava, trei ex.: inv. 289. Cota III-069, inv. 290. Cota III-070, inv. 291. Cota III-071; M-rea Sinaia, două ex.; m-rea Vorona, un ex.; Biserica Sf. Andrei din Iași, un ex.; Paraclisul Mitropoliei din Iași, un ex.; Biserica Talpalari din Iași, un ex.; Parohia Sf. Vasile din Tătărași, un ex.; Biblioteca Județeană „G.T,Chirileanu” din Piatra Neamț, un ex.; Biblioteca Județeană Dolj, un ex.: cota 11.12.138; Biblioteca Documentară a Arhivelor Statului Bacău, două ex.: cotele III 991, II 2885; Biblioteca Documentară a Arhivelor Statului Galați, două ex.: cota II 925, cota II 2171; Biblioteca Științifică a Universității Naționale „I. I. Mecinikov” din Odesa, un ex.: cota 1-409; M-rea Pantocrator de pe Muntele Athos, un ex.: cota 54 Ro; M-rea Sf. Pavel de pe Muntele Athos, două ex.: cotele: Ro-211, 13894; M-rea Dionisos de pe Muntele Athos; Catedrala Schimbarea la Față a Mântuitorului. Chișinău, un ex.; M-rile Noul Neamț, Frumoasa, Curchi, Saharna, Vărzărești, Hâncu (2 ex.), Zloți (3 ex.), Chistoleni. În perioada interbelică au fost semnalate exemplare la: Horodiște, Drăgușenii Vechi, Recea, Trușeni, Vădieni (jud. Lăpușna); Bravicea, Cornova, Onișcani (jud. Orhei); Pârlița sat (jud. Bălți); Izvoare (jud.

				Soroca); biblioteca Societății istorico-arheologice din Basarabia (2 ex.); Muzeul din Chișinău, un ex.; Muzeul Sorocăi. Casa învățătorilor, un ex.; m-rile Căpriana, Hârbovăț; Hârjauca (5 ex.), Hirova, Țigănești, Dobrușa, Curchi, Chilia Intrarea Maicii Domnului de la Sf. Munte; Schitul rusesc de la Sf. Munte; Schitul Esfigmenu de la Sf. Munte.
3	Noul Testament	Sankt-Petersburg, Tipografia lui Nic. Grecea, 1819	29/15	În prezent exemplarele se află la: BNRM, cotele: II-679695, II-661709, 38594; MNIM, cota: FB-22971-8; MLR, cota; 5469 F.B.; BȘC, cotele: M H 85 c/r 30094 dd; M H 85 c/r 28643 dd; M H 856 c/r 301485; Agenția Națională a Arhivelor din Republica Moldova, fond. 2119, inv. 6, dosar 1360; M-rile Țigănești, Rudi; BAR. București, șase ex., toate la cota II 59546; BAR. Cluj-Napoca, un ex.: cota CVR 455; BCU. Iași, trei ex., cotele: RV III-94, RV III-95, RV III-182; BCU. Cluj-Napoca, trei ex., cote: CN-U BRV 1049, CN-U BRV 1049/1, CN-U-16 Nr. 3245; Biblioteca Episcopiei Romanului, un ex., cota: BER 149; Biblioteca Mănăstirii Pantocrator de pe Muntele Athos, un ex.: cota 19 Ro; The Britisj Library; m-rile Esfigmene și Cutlumuș de pe Muntele Athos. În perioada interbelică au fost semnalate exemplare la: Cornova, Crăsnășeni, Isacova – biserica din deal, Isacova – biserica din vale, Onișcani, Săseni (jud. Orhei); Brătușeni, Năpădeni (jud. Bălți); Ulmu, Drăgușenii Vechi (jud. Lăpușna); Muzeul Societății Istorico-Arheologice din Chișinău; m-rile: Hârbovăț, Căpriana, Curchi, Suruceni.

Abrevieri bibliografice

Amăriuței *et alii* 2018 – Mihai Cristian Amăriuței, Ludmila Bacumenco-Pîrnău, Veronica Olariu, „Societatea Biblică Rusă și filiala sa din Basarabia (1813-1826). Noi considerații", în *Istorie și cultură. In honorem academician Andrei Eșanu la 70 de ani*, Chișinău, 2018, p. 583-597

ANARM – Agenția Națională a Arhivelor din Republica Moldova

Berliba 2019 – Ioan Berliba, *Toponimia și descrierea istorică, bisericească și civilă a orașului Orhei și a 44 de sate din județ,* în *Basarabia – pământ românesc. Antologie,* vol. IV, Ed. și red. șt. Mihai Taşcă, Coord. de proiect Vasile Șoimaru, Chișinău, 2019

Cereteu 2009 – Igor Cereteu, „Răspândirea tipăriturilor românești în județul Bălți în perioada interbelică (în baza unui manuscris)", în *Luminătorul*, mai-iunie, 3/2009, p. 28-37

Cereteu 2011 – Igor Cereteu, *Cartea românească veche și modernă în fonduri din Chișinău*, Iași, 2011

Cereteu 2016 – Igor Cereteu, *Cartea bisericească în mănăstirile din Republica Moldova*, Chișinău, 2016

Cereteu 2019 – Igor Cereteu, *Cartea românească veche în Basarabia: istorie, circulație, valoare documentară*, București – Brăila, 2019

Cereteu 2021 – Igor Cereteu, „Destine marcate de Eterie și mobilități umane în Moldova (anii '20 ai secolului al XIX-lea)", în Gheorghe Cojocaru, Igor Cereteu (coordonatori), *Societatea medievală și modernă românească. În onoarea lui Demir Dragnev la 85 de ani*, București – Brăila, 2021, p. 229-247

Cereteu 2023 – Igor Cereteu, „Prezențe bibliofile românești din Imperiul Habsburgic în Basarabia (sec. XVIII-XX)", în Ana-Maria Roman Negoi, Florin Bogdan, Cristian Nicolae Matei (editori), *Cartea, oglinda spiritului uman. Studii în onoarea profesoarei Eva Mârza*, Alba Iulia – Cluj-Napoca, 2023, p. 153-200

Ciobanu 1993 – Ștefan Ciobanu, *Cultura românească în Basarabia sub stăpânire rusă,* Chișinău, 1992

Constantinescu-Iași 1929 – P. Constantinescu-Iaşi, „Circulaţia vechilor cărţi bisericeşti româneşti în Basarabia sub ruşi", Extras din *Revista societăţii istorico-arheologice bisericeşti din Chişinău,* vol. XIX, 1929, pp. 175-226

Danilov 2019 – Maria Danilov, *Cenzura sinodală și cartea religioasă în Basarabia. 1812-1918,* Chișinău, 2007

David 1993 – Alexandru David, *Tipăriturile românești în Basarabia sub stăpânirea rusă (1812-1918)*, Chișinău, 1993

Eșanu, Eșanu 2021 – Andrei Eșanu, Valentina Eșanu, *Retrospecții istorice româno-ruse,* Chișinău, 2021

Filat 2021 – Vasile Filat, *Istoria mișcărilor evanghelice din Basarabia în perioada țaristă (1812-1918),* Chișinău, 2021

Mihail 1993 – Paul Mihail, *Mărturii de spiritualitate românească din Basarabia*, Chișinău, 1993

Mihail 2019 – Zamfira Mihail, „Biblia în limba română, Sankt-Petersburg, 1819", în Zamfira Mihail, *Rezistența prin cultură în Basarabia (secolul XIX). I. Scrieri parenetice*, București – Brăila, 2019, p. 51-64

Mihail, Mihail 1993 – Paul Mihail, Zamfira Mihail, *Acte în limba română tipărite în Basarabia. I. 1812-1830,* București, 1993

Noul Testament 1648 – *Noul Testament tipărit pentru prima dată în limba română la 1648 de către Simion Ștefan mitropolitul Transilvaniei*, reeditat după 340 de ani din inițiativa și purtarea de grijă a Prea Sfințitului Emilian episcop al Alba Iuliei, Alba Iulia, 1988

Olariu 2003 – Veronica Olariu, „Biblia de la Sankt-Petersburg – operă culturală panromânească”, în *Limba și literatura română în spațiul etnocultural dacoromânesc și în diaspora*, Iași, 2003, p. 77-84

Pavel 2000-2001 – Eugen Pavel, „Biblia lui Samuil Micu (1795). Modele și izvoare”, în *Dacoromania*, V-VI, 2000-2001, p. 277-307

Popovschi 2000 – Nicolae Popovschi, *Istoria Bisericii din Basarabia în veacul al XIX-lea sub ruși,* Chișinău, 2000

Poștarencu 2020 – Dinu Poștarencu, „Difuzarea Bibliei în limba română din 1819”, în *Latinitate, Romanitate, Românitate*, 4, Chișinău, 2020, p. 98-107

Tomescu 1929 – Constantin Tomescu, „Însemnări pe cărțile Mănăstirii Dobruța (Soroca)”, în *Arhivele Basarabiei*, an I, 1929, nr. 1, p. 59-61

Vâlcov 1993 – Sergiu Vâlcov, „Din istoria filialei basarabene a «Societății biblice ruse»”, în *Revista de Istorie a Moldovei*, 2 (14), 1993, p. 32-40

Балцатеску 1872 – А. В. Балцатеску, „Бессарабское отделение Российскаго Библейскаго Общества”, în *Кишиневские Епархиальные Ведомости*, 1872, nr. 7, p. 210-219; nr. 8, p. 238-244; nr. 11, p. 339-354

Пынин 1868 – А.Н. Пыпин, „Российское Библейское Общество”, în *Вестник Европы*, III, 1868, nr. 8, p. 639-712; nr. 9, p. 231-297; nr. 11, p. 222-285; nr. 12, p. 708-768

Стадницкий 1894 – А.Стадницкий. *Гавриил Бэнулеско-Бодони, Экзарх Молдо-Влахийский (1808-1812 гг) и Митрополит Кишиневский (1813-1821 гг),* Кишинев, Типография Э. Шлемовича, 1894